

РОБЕРТ ЛЕЙСІ

КОРОНА

КНИГА 2:

ПОЛІТИЧНИЙ СКАНДАЛ,
ОСОБИСТА БОРОТЬБА ТА РОКИ,
ЯКІ ВИЗНАЧИЛИ ЄЛИЗАВЕТУ ІІ
(1956—1977)

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

ПІТЕРА МОРґАНА

«Корона» — історична драма про звичайну жінку, яка народилась у незвичайних обставинах. Це не документальний серіал і не документальна драма. Усе, починаючи від сценаріїв, які я пишу, до костюмів, декорацій і локацій, які додають принадності на екрані, так само як і гра наших двох зіркових складів — на чолі спершу з Клер Фой, а тепер, у третьому сезоні, з Олівією Колман — усе це підкріплюється значними й вичерпними дослідженнями, аналізом, міркуваннями, дбайливістю та увагою.

Зв'язок між історією та наративом, фактом і вигадкою набагато більш мінливий і ненадійний, але водночас і цікавіший, аніж будь-хто може собі уявити. Ось чому «Корону» так цікаво писати — як, сподіваюсь, і дивитися.

Я радий знову запросити королівського історика Роберта Лейсі заглибитись у ту дивовижну історію, на якій побудована наша драма. Сподіваюся, що Робертів експертний аналіз деяких подій, осіб і ширшого культурного контексту збагатить розуміння «Корони» глядачами, надавши їм свіжі й часто несподівані ідеї для роздумів.

Тож дозвольте передати вас Робертові, щоб він переніс вас у 1956 рік — у час напередодні травматичної Суецької кризи, коли у Британії — як і в королівському шлюбі — назрівали серйозні проблеми...

ПЕРЕДМОВА

СУЕЦ, СКАНДАЛ, СОЦІАЛІЗМ — І ТРАГЕДІЯ В АБЕРФАНІ

Серіал «Корона» триває... У першій частині нашої Історії ми простежили за шляхом королеви Єлизавети II від дитинства до кохання та шлюбу, насолодилися прихованою історією її коронації і ранніх років правління з Вінстоном Черчиллем на основі перших десяти епізодів першого сезону серіалу «Корона».

Тепер, у другому та третьому сезонах, королева змушена працювати із прем'єр-міністрами, які є лише тінями великих людей: з хитрими Ентоні Іденом і Гарольдом «Супермаком» Макмілланом, а також з Алеком Дугласом-Гоумом, чії помилки проклали шлях для Гарольда Вільсона, найуспішнішого прем'єр-міністра від лейбористів за час правління Єлизавети. Двадцять епізодів серіалу від *Netflix* і 20 відповідних розділів (Розділ перший — Розділ двадцяти) цієї книги перенесуть нас від Суецької кризи 1956 року до святкування Срібного ювілею 1977 року, у сагу про інтриги, трагедії, ще більше королівських дітей — і, оскільки то був період Холодної війни, напрочуд велику кількість проблем зі шпигунами.

Ця книга, том 2, розповідає історію Єлизавети II, яка ще досягає зрілості упродовж другої фази свого правління, прокладаючи шлях до більш упевненої царственості у той час,

коли її країна досить драматично спотикається, втрачаючи свою самовпевненість — власне, навіть самовдоволення — які характеризували британський істеблішмент після перемоги у Другій світовій війні. У 1956 році Суецька авантюра поклала край претензіям Лондона на те, щоб правити світом, тоді як скандал Проф'юмо 1963 року дискредитував еліту, які подобалося думати, що вона керує Лондоном. Але з цих нещасливих випадків виникла більш популістська ідентичність під час правління лейбористських урядів Гарольда Вільсона, до якого Єлизавета II виробила щось на кшталт слабкості, — зі «свінгуючими» шістдесятими, реформою законодавства про розлучення та гомосексуалізм, *The Beatles*, мініспідницями, перемогою Англії на Чемпіонаті світу з футболу...

У певному сенсі монархія спокійно — і дуже зверхньо — стояла над усіма цими соціальними та політичними змінами. Єлизавета II, скаржилися її критики, жила в зовсім іншому світі, ніж той, у якому в шістдесятих та сімдесятих роках розвинувся Рух визволення жінок — і так воно й було. З іншого боку, застаріла британська система спадкової монархії забезпечувала жінці вищий національний престиж і авторитет протягом цих бурхливих років, відкритість і — так — модерність, яку сучасні Сполучені Штати все ще не можуть змусити себе прийняти. Кожен епізод другого і третього сезонів «Корони» — і кожен розділ нашої книги (від першого до двадцятого) — грає з цим чудовим парадоксом — виглядом могутніх чоловіків, яким доводиться схилитися й ставати на коліна перед нічим не примітною матір'ю двох дітей (чотирьох до кінця другого сезону).

Цей другий том слідує за першим у спробі відокремити історію від вигадки. Скільки драматургії, яка так подобається глядачам у «Короні», є історично «правдивою»? А скільки її є вигадкою творця серіалу Пітера Моргана? Кілька разів ми спостерігатимемо за тим, як Єлизавета II зустрічає персонажів, яких, як ми на 99% впевнені, вона не могла зустріти таким

чином — наприклад, бунтівного пера-лорда Олтрінчема, який відвідує Букінгемський палац після його драматичної критики монархії, або Ейлін Паркер, дружину Філіпового друга Майка Паркера, яку Єлизавета розшукує, щоб обговорити свої шлюбні проблеми. Ні, шановний глядачу та читачу, цих зустрічей не було. Але, так, ці драматичні вигадки були розроблені, щоб втілити центральні теми та послання сюжету. Пам'ятайте, що драма — не те саме, що документальне кіно.

Пітер Морган не пише жодного слова «Корони», доки разом із дослідницькою командою серіалу не розробить задокументований історичний шаблон для кожного епізоду. Перевірені фактологічні дані — листи, документи, кінохроніка та інтерв'ю з уцілілими учасниками та свідками подій — складають кістяк кожної історії. Потім сценарист і його колеги додають драматичної «плоті» до цього кістяка, створюючи драму на екрані, яка є унікальним поєднанням реальної історії та вигаданої правди, прикладом чого є знаменита «Сцена з оленем» у фільмі «Королева» 2006 року, за який Пітер Морган здобув «Оскар».

Наближаючись до кульмінації фільму «Королева», який описує події, що відбулися після смерті Діани, принцеси Вельської, в серпні 1997 року, ми бачимо Гелен Міррен у ролі Єлизавети II, яка загубилася в гірській місцевості Шотландії під час полювання на оленів. Раптом вона бачить оленя, чудового імператорського оленя, який гордо стоїть на березі річки перед нею, — такого ж загнаного і переслідуваного монарха, як і вона сама, на яку полюють світові ЗМІ, що засуджують її за очевидну байдужість до смерті Діани. Єлизавета починає розмову з оленем. Вона відчуває їхню спільну долю, і це відчуття пронизує її до самого нутра. Уражена тривогою, почувши, що наближаються мисливці, вона махає руками та підштовхує звіра до втечі у безпечне місце, що він і робить. Однієї миті він тут, а іншої — його вже немає.

«Сцена з оленем Пітера Моргана» викладається в кіношколах по всьому світу як ілюстрація того, як чиста вигадка, взята з неба, важлива для створення історії. Ніхто й не уявляє, що королева Єлизавета II коли-небудь у своєму житті розмовляла з диким оленем. Але люди пам'ятають саме цю сцену, яка підсумовує суттєву правду про королеву та передає абсолютно точно та історичне послання фільму — що якщо Діана й була знищена монархією, ще однією її жертвою стала її свекруха.

Кожен епізод телесеріалу «Корона» був творчо побудований подібним чином навколо великої історичної події того періоду — від англо-франко-ізраїльської змови, що стояла за вторгненням у Суец у 1956 році, до трагічної загибелі 116 дітей і 28 дорослих у валлійському шахтарському селищі Аберфан у 1966 році. У відповідному розділі цієї книжки ми спробуємо пояснити різні шари цього епізоду, проаналізувавши, як дослідження та інтерпретація працювали разом для створення кінцевої драматичної суміші.

У 1956 році, наприклад, лише кілька внутрішніх урядових змовників на найвищому рівні знали про подробиці змови, яку Британія та Франція плели з Ізраїлем, щоб створити привід для вторгнення в зону Суецького каналу. Подібним чином у 1966 році знадобилися місяці, щоб викрити ганебну провину Національної вугільної ради, яка не змогла контролювати терикон, що «задушив» до смерті молодшу школу Аберфана Пантглас.

Тож чи повинен драматург зображати такі епізоди, працюючи виключно з поверхнею, сучасними знаннями та невіглаством учасників подій на той час? Чи авторові дозволено «збагачувати» розповідь ретроспективним оглядом? Ця дискусія забезпечує безперервне перетягування каната в кожному розділі цієї книги — доповнене двома ілюстрованими розділами кольорових зображень, які демонструють кадри з виробництва «Корони», що відображає ключові сцени

з другого та третього сезонів. Чи покращила екранна версія історію, чи навпаки завдала їй шкоди? Це вирішувати читачеві.

Гіларі Мантел, історична романістка, запропонувала глибокий і яскравий опис різниці між історією та минулим — двома, на її думку, дуже різними кінцями, кожен з яких має контрастну масть. Як вона пояснила у своїх лекціях на *BBC Reith* у 2017 році, минуле — це те, що насправді існувало, — усі життя, кохання, надії та мрії мільярдів і трильйонів людей, які жили й померли на землі від початку часів. Потім з'являється історик — схожий на садівника, як припускає пані Мантел, він витягає сито, щоб спробувати вловити будь-які фрагменти минулого, які можуть потрапити в сітку: книги та вцілілі документи, пам'ятники та артефакти, які збереглися, разом із рештками, знайденими археологами.

Ці фрагменти складають «історію» — порівняно нечисленні й часто банальні реліквії, що залишились у решеті. Але більша частина минулого людства, усі ті славетні особисті мрії та кохання, усі прекрасні та творчі емоції, що вирували в головах і серцях людей протягом незліченних тисячоліть, — уся ця дорогоцінна реальність вислизає з історичного сита.

Бідолашні історики! Ви можете відчутти жалість пані Мантел до тих, хто перетасовує папери, які упустили реальне життя минулого, дотримуючись свого безглузлого, заснованого на фактах підходу. Яка чудова можливість для історичного романіста та кіносценариста накинутися на всі ті скарби, що пройшли крізь сито, залучивши свою уяву, щоб відтворити драму, яка є водночас вигаданою та правдивою.

«Ви все зрозуміли правильно і водночас неправильно», — заявив один з особистих секретарів королеви десь рік тому, коли Пітер Морган попросив його винести свій вердикт щодо перших сезонів «Корони» — і саме ця тема розглядається на наступних сторінках. Історія потребує магії

ПЕРЕДМОВА

уяви драматурга, щоб стати придатною для виконання, а це означає, у найпростішому розумінні, що драма, яку ви бачите на екрані, «є повністю неправильною».

Але якщо взяти до уваги людську правду про королеву та її сім'ю, яку вигнала та передала вам «Корона», тоді сліпуче творіння на екрані перед вами безсумнівно можна оцінити як «повністю правильне». Ось парадокс, який ця книга запрошує вас дослідити.

Роберт Лейсі, вересень 2019 року

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

АВАНТЮРА

Липень — листопад 1956 року

Гадаю, ми обоє погодимося, — кинула розлючена й ображена королева Єлизавета II, дивлячись крижаним поглядом на свого чоловіка, — що далі так тривати не може¹.

Другий сезон «Корони» розпочинається однієї штормової ночі на борту королівської яхти «Британія», яка стоїть на якорі серед бурхливих вод Північної Атлантики біля Сетубала, португальського порту і рибальської гавані на південний схід від Лісабона. Надворі лютий 1957 року, натовп британських репортерів та фотокореспондентів збирається на причалі, їхні нав'язливі нові телеоб'єктиви націлені на корабель, що стоїть на воді.

Об'єктами снайперської атаки ЗМІ є 30-річна королева Єлизавета II, яка щойно прибула з Лондона, та її 35-річний чоловік Філіп, котрий саме прибув до Португалії після чотиримісячного туру країнами Британської Співдружності, здебільшого в південній півкулі, де, серед багатьох інших обов'язків, він від імені своєї дружини відкрив Олімпійські ігри у Мельбурні.

Філіп планував спокійно плисти додому, зупиняючись на різних ізольованих і рідко відвідуваних британських територіях — наприклад, Фолклендських островах, острові Святої

Єлени та острові Вознесіння, — і десь упродовж місяця насолоджуватися веселим товариством морських офіцерів, від якого був змушений відмовитися, коли став членом королівської родини.

Та тепер плани змінилися. Колись поважна британська преса раптово зосередилася на розповідях про негаразди в королівському шлюбі — «не вщухають розмови про стосунки Королеви й герцога Единбурзького»², як повідомляє Reuters в одній із новин того часу, — з чутками про невірність і питаннями про те, чому «взірцева пара» Британії вирішила провести більше третини року нарізно. Тож, щоб заспокоїти ці чутки, Букінгемський палац вирішив перенести давно запланований державний візит королеви до Португалії, відіславши її літаком швидше, щоб вона могла раніше возз'єднатися з чоловіком у переконливій демонстрації подружньої гармонії³.

Однак удалині від людського ока, у каюті на борту «Британії», ми чуємо особисту розмову між ними, яка є досить ворожою.

— Події минулого тижня... — починає Єлизавета, маючи на думці заголовки у пресі, які натякали на щось непристойне. — Ці одкровення... просто страшенно мене засмутили. Це надто боляче.

Філіп відкриває рота, щоб заперечити, а тоді виглядає з ілюмінатора на набережну, куди прибуває ще більше репортерів та фотографів.

— Тож я подумала, — каже його дружина, — що ми можемо скористатися цією нагодою — без дітей, без жодних завад — щоб відкрити всі карти. І поговорити...⁴

Напруженість у стосунках між Єлизаветою II та її чоловіком — провідна тема другого сезону «Корони». Союз Маунтбеттен-Віндзор був найбільш ретельно вивченим у світі до феномену «Камелот» — шлюбу Президента США Джона Ф. Кеннеді та Жаклін Був'є, який було укладено

у 1961 році — і який ми коротко обговоримо, коли подружжя Кеннеді приїде до Лондона у восьмому епізоді другого сезону (Розділ восьмий). А поряд із цією особистою віндзорською темою подружніх проблем ми заглибимось у публічну драму занепаду Британії — так звану Суецьку кризу 1956 року. У відчайдушній останній спробі відновлення колоніальної влади британські та французькі десантники висадились уздовж Суецького каналу на початку листопада 1956 року, щоб повернути собі водний шлях, який президент Єгипту Гамаль Абдель Насер насмілився націоналізувати минулого липня. Але цей старомодний хід у форс-мажорних обставинах виявився таким же ненадійним, як і блиск колись беззаперечно могутньої британської монархії. Ласкаво просимо поглянути на націю — і шлюб — у біді...

— Я ще ніколи не почувалася такою самотньою, — сказала Єлизавета, — як ці п'ять місяців.

— Як гадаєш, чому? — відповів Філіп... — Тому, що ти відіслала мене⁵.

У передмові ми розглянули знамениту «сцену з оленем» Пітера Моргана в його оскарночному фільмі «Королева», де Єлизавета II зворушливо зображена під час розмови з упольованим оленем. Це уявна сцена, яка відображає критичну правду. А тепер тут, на початку першого епізоду, ми натрапляємо на першу з таких «сцен з оленем» у другому сезоні «Корони», коли королева збирається підкласти несподіваний дорожній дарунок (кінокамеру) в портфель чоловіка, перш ніж той вирушить у свою мандрівку до Австралії, та виявляє всередині фотографію в рамці, з якої на неї дивиться зірка «Большого театру» Галина Уланова. Яке враження могло скластись у Єлизавети?

Історія каже, що Філіп та Уланова ніколи не зустрічались, оскільки балерина рідко виїжджала за межі Радянського Союзу, а якщо й виїжджала, то ненадовго й у такі місця, де Філіпа не було. У 1950-х роках знаменитість Уланової можна

було порівняти зі славою британки Марго Фонтейн, і росіянка викликала справжню сенсацію, коли нарешті приїхала у Ковент-гарден з «Большим театром» у жовтні 1956 року⁶. Але Філіпа у цей час у Лондоні не було — він на той момент уже перебував на іншому кінці світу, виконуючи свої обов'язки, пов'язані з відкриттям Олімпійських ігор та візитами до країн-членів Співдружності, на борту «Британії»⁷.

Отже, фотографії в рамці у цій сцені насправді ніколи не існувало. Це драматичний прийом, який має на меті визнати, що чоловіка молодої королеви в той час підозрювали в невірності, при цьому не надаючи жодних переконливих доказів, — бо ж як нам знати напевне? Уланова уособлює різних жінок, із якими пов'язували ім'я герцога — байдуже, було це правдою чи ні, — у ті роки, зокрема, зірку грецького кабаре Елен Корде, які Філіп знав з дитинства і з якою відновив контакти в середині сорокових років і став хрещеним батьком її сина, що викликало чутки про роман між ними⁸.

Як ми побачимо в наступному розділі, молодий Філіп (якому було 26 років у листопаді 1947 року, коли він одружився з 21-річною принцесою Єлизаветою) міг познайомитися з кількома колоритними леді в чоловічому Четверговому клубі в Сохо⁹, куди навідувався на ланчі, але жодних переконливих доказів подружньої невірності так і не знайшли. Фурор, що стався в лютому 1957 року, виник значною мірою на хвилі посткоронаційного похмілля, коли газети вчепилися за проблеми в шлюбі особистого секретаря герцога Майка Паркера. Про його розлучення з дружиною Ейлін повідомили третього лютого, коли королівська яхта перебувала в Португалії, і це призвело до того, що через 24 години Паркер пішов у відставку¹⁰.

Крім того, тут постає головне питання: наскільки сама королева поділяла загальні підозри — чи доходили чутки до неї, чи вірила вона в них? У цьому епізоді ми спостерігаємо за тим, як Єлизавета йде у Ковент-гарден і багатозначно

КОРОНА

дивиться з королівської ложі на танок Уланової, яка зводить погляд на королеву, коли кланяється глядачам після виступу. Та знову ж таки, цей обмін поглядами є лише припущенням. Відомо, що королева справді ходила на виставу «Жизель» за участі Уланової в Королівському оперному театрі в жовтні 1956 року, коли її чоловік перебував у Тихому океані, але жодних особистих контактів між ними зафіксовано не було¹¹. Цей вигаданий кадр має на меті відобразити те, що насправді чимало людей думало про королівський шлюб, залишаючи правду в цій драмі такою ж невизначеною, якою вона була й у реальному житті.

1956 — Галина Уланова танцює
з балетною трупкою «Большого театру»

ЗМІСТ

Передне слово Пітера Моргана	3
Передмова	4
Розділ перший — АВАНТЮРА	10
Розділ другий — ТОВАРИСТВО ЧОЛОВІКІВ	24
Розділ третій — ЛИСАБОН.	34
Розділ четвертий — БЕРИЛ	45
Розділ п'ятий — МАРІОНЕТКИ	55
Розділ шостий — МИНУЛЕ	67
Розділ сьомий — ШЛЮБ	79
Розділ восьмий — ЛЮБА МІСІС КЕННЕДІ	92
Розділ дев'ятий — ГОЛОВА СІМ'Ї	102
Розділ десятий — ТАЄМНИЧИЙ ЧОЛОВІК	114
Розділ одинадцятий — ОЛДІНГ	128
Розділ дванадцятий — МАРҒАРЕТОЛОГІЯ	141
Розділ тринадцятий — АБЕРФАН	152
Розділ чотирнадцятий — БАББІКІНС	164
Розділ п'ятнадцятий — ЗМОВА	174
Розділ шістнадцятий — ПРИНЦ ВЕЛЬСЬКИЙ	186

Розділ сімнадцятий — МІСЯЧНИЙ ПИЛ.	197
Розділ вісімнадцятий — МІЖ ДВОМА СВІТАМИ	208
Розділ дев'ятнадцятий — НЕПОРОЗУМІННЯ.	218
Розділ двадцятий — КРИК ДУШІ.	232
Примітки	246
Бібліографія	271
Подяки.	297
Показчик	299
Джерела світлин	316